

Ιδέες για την αξιοποίηση του βιβλίου, προτάσεις προς εκπαιδευτικούς

Γενικές παρατηρήσεις

Η έκδοση «**As milhousume kathara gia tin Akrodezia**» μπορεί να αξιοποιηθεί μαζί με άλλες εκπαιδευτικές δράσεις και πρωτοβουλίες, χωρίς αυτό να μειώνει τον αυτόνομο χαρακτήρα του βιβλίου στο πλαίσιο της αντιρατσιστικής και αντιφασιστικής εκπαίδευσης. As διευκρινιστεί επίσης πως δεν απευθύνεται αποκλειστικά στους νέους. Φιλοδοξεί να γίνει τροφή για σκέψη ανεξαρτήτως ηλικίας.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική χρήση του μικρού αυτού βιβλίου, προτείνεται μια κλιμακωτή προσέγγιση. Σε ένα πρώτο στάδιο, και μόνη **η συνάντηση του νέου με τα**

κόμικς -γλώσσα ελκυστική και οικεία- και ενδεχομένως με ορισμένα από τα κείμενα αποτελεί ένα θετικό ερέθισμα για προβληματισμό. Για τον σκοπό αυτόν προτείνεται ο νέος μαθητής, σπουδαστής, εργαζόμενος ή άνεργος να αφηθεί να γευτεί χωρίς καθοδήγηση την πρώτη επαφή με το περιεχόμενο. Να χαρεί τα κόμικς, να ξαφνιαστεί με το κείμενο, να προβληματιστεί με τον φανταστικό διάλογο με έναν ακροδεξιό. Πιο πέρα, μπορεί το βιβλιαράκι να γίνει **μέρος ενός εκπαιδευτικού παιχνιδιού με τους μαθητές**. Μπορεί να αποτελέσει την αφορμή για παιχνίδια ρόλων, παιχνίδια ιστορίας, παιχνίδια κόμικς. Σε ένα επόμενο βήμα, το βιβλιαράκι μπορεί να λειτουργήσει ως **συμπληρωματικό υλικό στο πλαίσιο μαθημάτων ή προγραμμάτων/projects**. Η ιδανική απόληξη, στο σχολείο ή το πανεπιστήμιο, θα είναι οι νέοι μέσα από ομαδικές δραστηριότητες **να συνθέσουν δικό τους υλικό**, να ανακαλύψουν δικές τους τεχνικές αποδόμησης της ακροδεξιάς ιδεολογίας.

Το βιβλιαράκι καταφάσκει πλήρως την **αξία της αντιρατσιστικής εκπαίδευσης**. Προϋποθέτει τις βασικές αρχές της: διαπολιτισμική προσέγγιση, αντίθεση με τον εθνοκεντρισμό και την μονοπολιτισμική διάσταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ουσιαστική αποδοχή της διαφορετικότητας, αμφισβήτηση της μιας και μόνης αλήθειας, καταπολέμηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων, κριτική προσέγγιση του μύθου της εθνικής και πολιτισμικής ομοιογένειας. Με την έννοια αυτή, φιλοδοξεί να υπηρετήσει τους στόχους της αντιρατσιστικής εκπαίδευσης: να αυξήσει τη γνώση και την κατανόηση στα θέματα διαφορετικότητας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να καλλιεργήσει δεξιότητες επικοινωνίας, ενσυναίσθησης και κοινωνικής ευαισθησίας, να οδηγήσει σε αλλαγή στάσεων και σε ανάληψη δράσης.

Το βιβλιαράκι **δεν απευθύνεται σε μαθητές συγκεκριμένης ηλικίας ή σχολικής βαθμίδας**. Εκτιμούμε πως μπορούν να το προσεγγίσουν **παιδιά 15 ετών και πάνω**, η εκτίμηση αυτή όμως προφανώς συναρτάται με τον βαθμό εξοικείωσης του κάθε παιδιού, της τάξης ή της ομάδας με τα ζητήματα που προσεγγίζονται. Το βιβλιαράκι **δεν απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, συγκεκριμένης ειδικότητας ή γνωστικού πεδίου** (δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Ο προβληματισμός, η ανταλλαγή ιδεών, η δημιουργική σύνθεση μπορούν να χωρέσουν σε κάθε εκπαιδευτική και γενικότερα συλλογική δραστηριότητα εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Χρειάζεται να κλονιστεί το στερεότυπο ότι η προσέγγιση τέτοιων θεμάτων «κοινωνικού ενδιαφέροντος» είναι αποκλειστική ευθύνη των φιλόλογων και των κοινωνικών επιστημόνων.

Υπάρχουν πάντως **συγκεκριμένα μαθήματα και γνωστικά πεδία που μπορούν προνομικά να αξιοποιηθούν**. Ως τέτοια, ενδεικτικά αναφέρουμε την **Ιστορία** στην γ' γυμνασίου και την γ' λυκείου (όπου εξετάζονται περίοδοι, γεγονότα και φαινόμενα σχετικά με το φασιστικό φαινόμενο), την **Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή** της γ' γυμνασίου, την **Πολιτική Παιδεία** της α' λυκείου, την **Πολιτική και Δίκαιο** της β' λυκείου, την **Βιολογία** (για ζητήματα ευγονικής και φυλετικής καθαρότητας) και βέβαια η **Έκθεση** στην γ' γυμνασίου και στο λύκειο (με αιχμή την β' τάξη όπου εξετάζεται ο ρατσισμός), η **Λογοτεχνία** σε πολλές τάξεις. Λειτουργική μπορεί επίσης να αποδειχτεί η σύνδεση με **επετειακές γιορτές**, όπως το Πολυτεχνείο ή η 28^η Οκτωβρίου.

Ενδεικτικές προτάσεις αξιοποίησης

Στη συνέχεια προτείνονται **ενδεικτικοί τρόποι αξιοποίησης** τμημάτων του βιβλίου. Η καταγραφή αυτή φιλοδοξούμε να αποτελέσει μόνο ένα ερέθισμα για περισσότερες και πιο δημιουργικές ιδέες, τις οποίες μόνο ο διδάσκων μπορεί να γεννήσει μέσα από την καθημερινή μαγεία της επαφής με τη σκέψη και τα συναισθήματα των μαθητών του.

Σημείωση: χρησιμοποιείται εδώ η σελιδαρίθμηση της έντυπης έκδοσης (στην ηλεκτρονική προσμετρώνται και τα εξώφυλλα).

Εξώφυλλο: το σκίτσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μια πρώτη διερευνητική συζήτηση σχετικά με τα χαρακτηριστικά του φαινομένου, αξιοποιώντας ως αφορμή το σχήμα «**λύκος- πρόβατο-μεταμπίωση**».

Εσώφυλλο: οι φράσεις μπορούν να γίνουν μια πρώτη γέφυρα με το **πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο**, τον αντικοινοβουλευτισμό, το μίσος προς τις πνευματικές ελίτ, την πολιτική αδιαφορία και αποχή. Χρήσιμο θα ήταν ένα παιχνίδι ρόλων μέσα από το οποίο θα κληθούν οι μαθητές να διατυπώσουν δικές τους ανάλογες φράσεις που θα φωτίζουν κι άλλες όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας και να βρουν πειστικές απαντήσεις σε αυτές τις θέσεις.

Σελίδα 3: το γνωστό **παράθεμα του Martin Niemoller**, που συχνά αποδίδεται στον Μπρεχτ, έχει αποδειχθεί εξαιρετικά επιδραστικό στους νέους. Μπορεί λοιπόν να αποτελέσει το πλαίσιο μιας ειδικής συζήτησης που θα απολήξει στον εμπλουτισμό του με **άλλες ομάδες-στόχους** από τους ίδιους τους μαθητές (μετανάστες, ρομά, ομοφυλόφιλοι κ.λπ.). Εξάλλου ο ίδιος ο Niemoller προσάρμοζε το περιεχόμενό του ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθυνόταν. Μπορεί επίσης να γίνει η αφορμή για την αναγωγή της συζήτησης στα δεδομένα της **εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας** ή αντίστροφα για μια αναγωγή στα **σημερινά ευρωπαϊκά και ελληνικά δεδομένα**.

Σελίδα 5. Πού είναι η Ακροδεξιά: έχουν επιλεγεί φράσεις προβεβλημένων προσώπων, τα οποία δεν κατονομάζονται. Σκοπός μας δεν ήταν ο στιγματισμός τους αλλά η κατάδειξη του γεγονότος ότι **οι ακροδεξιές ιδέες μπορούν να βρεθούν παντού**. Οι μαθητές μπορούν να κληθούν να τεκμηριώσουν αυτή τη διαπίστωση με βάση τις συγκεκριμένες φράσεις (τι είναι αυτό που τους προσδίδει ακροδεξιά οσμή;) και να αναζητήσουν στα ΜΜΕ άλλες αντίστοιχες.

Σελίδες 4-5. Γλωσσάρι: μπορούν να επιλεγούν διάφορες χρήσεις, ανάλογα με την ηλικία και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών. Μπορεί αρχικά να γίνει ένα **πρόχειρο κουίζ**: πόσοι από τους 14 όρους είναι οικείοι στα παιδιά. Μπορεί στη συνέχεια οι μαθητές να κάνουν μια αντίστοιχη **έρευνα** στους συνομηλίκους τους μέσα ή έξω από το σχολείο και να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα. Μπορούν ακόμα **να συμπληρώσουν το γλωσσάρι με άλλους όρους** που θεωρούν σχετικούς, όπως για παράδειγμα ξενοφοβία, λαϊκισμός, αντικοινοβουλευτισμός, μιλιταρισμός, Φύρερ, σβάστικα, πογκρόμ κ.λπ.

Σελίδα 11-13, Πώς μπορούμε να ξέρουμε ότι κάποιος έχει τέτοιες ιδέες: εδώ παρουσιάζεται επαγωγικά το **ιδεολογικό πλαίσιο της Ακροδεξιάς**. Από την παράθεση απλών καθημερινών φράσεων (που μπορούν να εξεταστούν παράλληλα με τις φράσεις του εσώφυλλου και ως προέκτασή τους) ο αναγνώστης οδηγείται στους βασικούς ιδεολογικούς άξονες και στις αντίστοιχες συμπεριφορές. Στις μεγαλύτερες ηλικίες μπορεί ο προβληματισμός να εστιαστεί στο κοινό υπόβαθρο αυτών των ιδεών και στην έμπρακτη εφαρμογή τους. Τι τις συνδέει; Γιατί ο φορέας τους συχνά τονίζει **«δεν είμαι ακροδεξιός αλλά...»**; Στη συνέχεια μπορεί να γίνει δουλειά σε ομάδες με εμπλουτισμό των καθημερινών φράσεων και παιχνίδια ρόλων.

Σελίδες 19-22, Ιστορική αναδρομή: μπορεί να αξιοποιηθεί στο **μάθημα της Ιστορίας** ως συμπληρωματικό υλικό, τόσο για την εθνική όσο και τη διεθνή διάσταση του φαινομένου. Τα επιμέρους θέματα που εξετάζονται μπορούν να αποτελέσουν διακριτά **αντικείμενα ερευνητικών εργασιών και ομαδικών δραστηριοτήτων**. Αναφέρουμε ενδεικτικά το Ολοκαύτωμα, τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κατοχικά εγκλήματα στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό προτείνουμε την αξιοποίηση οπτικοακουστικού υλικού, ταινιών, ιστορικών κειμένων και μαρτυριών, λογοτεχνικών κειμένων από τα σχολικά εγχειρίδια (ενδεικτικά: *Μπ. Μπρεχτ, Ο σπιούνος, Γ. Ιωάννου, 13-12-43, Τ. Σινόπουλος, Φίλιππος, Μ. Αναγνωστάκης, Στο παιδί μου, Μέρες του 1969 μ.Χ., Γ. Σεφέρης «Επί ασπαλάθων...»*).

Σελίδες 28-31, Διάλογος με έναν ακροδεξιό: το τμήμα αυτό του βιβλίου μπορεί να λειτουργήσει πιο δημιουργικά ως έναυσμα για την πρόκληση ουσιαστικού διαλόγου. Καλό είναι ο διδάσκων/ουσα να οριοθετήσει αυτόν τον διάλογο θέτοντας κανόνες. Ο χωρισμός σε ομάδες με στόχο την ανταλλαγή επιχειρημάτων στο πλαίσιο «αντιλογίας» μπορεί να είναι ένας τρόπος. Σε κάθε περίπτωση στόχος δεν είναι η παθητική αναπαραγωγή των επιχειρημάτων που παρατίθενται στο βιβλίο αλλά η αναζήτηση του νήματος που τα συνδέει και η παραγωγή νέων πρωτότυπων επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων. Επιπλέον, το κεφάλαιο αυτό μπορεί να ασκήσει τους μαθητές στην ίδια την πειθώ και την οικοδόμηση ή την απόκρουση επιχειρημάτων.

Ειδική μνεία χρειάζεται στο τελευταίο σημείο: **Είναι υποχρεωτικό να μιλάς πάντα με τους νεοναζί;** Το ερώτημα μπορεί να αποτελέσει αφορμή για γόνιμο προβληματισμό σχετικά με τα όρια του διαλόγου και την αναίρεσή του όταν αφορά απόψεις που ακυρώνουν την ίδια την αξία του ανθρώπου και του πολιτισμού. Μπορείτε να ξεκινήσετε προκαλώντας τους νέους να σκεφτούν: **«Μιλάμε με όλους και για όλα ή υπάρχουν όρια στον διάλογο; Συζητάμε με έναν εγκληματία τις απόψεις του για το έγκλημα;»**

Σελίδα 37, Στόχοι του φασιστικού μίσους: οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν το κοινό πλαίσιο που συνδέει τις ομάδες-στόχους: γιατί η ρατσιστική βία στρέφεται εναντίον τους, γιατί η ακροδεξιά ιδεολογία τους αποστρέφεται; Μπορούν ακόμα να αναζητήσουν στοιχεία από τη σύγχρονη πραγματικότητα, ειδήσεις για τη δράση τέτοιων ομάδων σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα. Εδώ μπορεί να γίνει η γέφυρα με άλλες πρακτικές αντιρατσιστικής εκπαίδευσης, με τη διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση, με δραματοποίηση και ανταλλαγές ρόλων.

Σελίδα 38, Τα σύμβολα της Ακροδεξιάς: παρατίθεται εδώ ένα ελάχιστο δείγμα από εκατοντάδες αντίστοιχα σύμβολα. Προτείνεται η διερεύνηση της έννοιας και της ισχύος του συμβόλου: γιατί αυτές οι ομάδες χρειάζονται σύμβολα και στολές, γιατί αυτά ειδικά τα σύμβολα, ποιος ο συμβολισμός τους, πώς λειτουργεί η μουσική κουλτούρα στις νεοναζιστικές ομάδες;

Σελίδα 39-τέλος, Τι μπορείς να κάνεις: σκοπός είναι η **ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση** απέναντι στο φαινόμενο. Για τον σκοπό αυτό προτείνονται πρωτοβουλίες στον χώρο του σχολείου και του πανεπιστημίου, παρατίθενται στοιχεία επικοινωνίας με σχετικές οργανώσεις και αρχές. Κύρια παράμετρος εδώ είναι η **ενίσχυση της αυτενέργειας των νέων**. Στο σημείο αυτό ο ρόλος του δασκάλου/εμπυχωτή περνάει σε δεύτερη μοίρα και έρχεται στο προσκήνιο η

πρωτοβουλία των μαθητών/σπουδαστών. Μπορούν να οργανωθούν σε μια ομάδα, να διοργανώσουν μια εκδήλωση, να δικτυωθούν με άλλες αντίστοιχες πρωτοβουλίες.

Κόμικς: από την μέχρι τώρα εμπειρία μας, τα 4 κόμικς έχουν μεγάλη επιδραστικότητα στους νέους. Ενδεχομένως αρκεί και μόνη η επαφή μαζί τους, τουλάχιστον σε μια πρώτη φάση. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να έρθει μετά και να τα εντάξει στον δικό του εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Μπορεί να κάνει μια **συγκριτική συνεξέταση** των 4 κόμικς, να καλέσει τους **μαθητές να σχολιάσουν τις ιστορίες, το σκίτσο, τη γλώσσα**. Μπορούν να δώσουν **άλλο τέλος στην κάθε ιστορία**. Μπορούν να φτιάξουν σε ομάδες **δικά τους κόμικς**.

Υλικό αντιρατσιστικής και αντιφασιστικής εκπαίδευσης (ενδεικτικά)

<http://noracismschools.blogspot.gr/>

http://users.auth.gr/~gtsiakal/tsiakalos_book.pdf

<http://dide-anatol.att.sch.gr/didanpep/ANTI/indexANTI.htm>

<http://www.unhcr.gr/1againstracism/tag/%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%81%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7/>

<http://www.a-athinon.gr/?p=602>

<http://www.centropa.org/country/greece>

*Κωστής Παπαϊωάννου
Αθήνα, Φεβρουάριος 2015*